Journal of Political Science and Legal Studies **Original Article**

Received: 22 July 2026 **Revised: 8 August 2026** **Accepted: 14 August 2026**

ข้อจำกัดของกฎหมายระหว่างประเทศในสงครามสมัยใหม่: การวิเคราะห์การละเมิดกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในความขัดแย้งอเมริกา–อิสราเอล–อิหร่าน

Limitations of International Law in Modern Warfare: An Analysis of Violations of International Humanitarian Law in the United States–Israel–Iran Conflict

น.ส.จิรดา บุญมีเจริญ[1]

Miss.Jirada Bunmechareun

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ (International Humanitarian Law- IHL) ในบริบทของสงครามสมัยใหม่ โดยมุ่งศึกษาความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับสหรัฐอเมริกา อิสราเอล และอิหร่าน ซึ่งมีลักษณะเป็นสงครามไม่สมมาตร สงครามเมือง และสงครามตัวแทน อันส่งผลให้การนำหลักกฎหมายไปใช้ในทางปฏิบัติเผชิญกับความท้าทายอย่างมีนัยสำคัญ ผลการวิจัยพบว่า แม้หลักการดังกล่าวจะมีความชัดเจนในเชิงทฤษฎี แต่ในทางปฏิบัติกลับถูกตีความอย่างยืดหยุ่นและในบางกรณีถูกบิดเบือนเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้กำลัง โดยเฉพาะในกรณีการโจมตีพลเรือน การใช้โดรน และการสังหารแบบเจาะจงเป้าหมาย นอกจากนี้การใช้สงครามตัวแทนและความคลุมเครือของสถานะผู้แสดงในความขัดแย้ง ยังส่งผลให้ความรับผิดทางกฎหมายถูกหลีกเลี่ยงหรือกระจายตัวออกไป ขณะเดียวกันกลไกการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศ เช่น ศาลอาญาระหว่างประเทศและคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ก็เผชิญกับข้อจำกัดจากโครงสร้างอำนาจ โดยเฉพาะปัญหาการใช้สิทธิยับยั้งและการบังคับใช้แบบเลือกปฏิบัติ บทความจึงเสนอข้อถกเถียงว่ากฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศยังคงมีความชอบธรรมในเชิงบรรทัดฐาน แต่ล้มเหลวในเชิงปฏิบัติ เนื่องจากถูกกำหนดและบิดเบือนโดยอำนาจรัฐและเงื่อนไขของสงครามสมัยใหม่ อันนำไปสู่ภาวะการไม่ต้องรับผิดและการลดทอนความสามารถของกฎหมายในการคุ้มครองพลเรือนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

คำสำคัญ: กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ, หลักความได้สัดส่วน, หลักการแยกแยะ, สงครามสมัยใหม่, สงครามตัวแทน

---

[1] นักวิชาการอิสระ ; Independent Scholar ,Thailand

Corresponding author, e-mail: Jiradabunmechareun@gmail.com,

Abstract

This article examines the limitations of International Humanitarian Law (IHL) in the context of modern warfare, with a particular focus on conflicts involving the United States, Israel, and Iran. These conflicts are characterized by asymmetric warfare, urban warfare, and proxy dynamics, which significantly challenge the practical application of legal norms. The findings indicate that although these principles remain normatively robust, their application in practice is highly flexible and, in some cases, strategically manipulated to legitimize the use of force. This is especially evident in civilian-targeting controversies, drone warfare, and targeted killings. Furthermore, the increasing reliance on proxy actors and the ambiguity surrounding the status of participants in armed conflicts contribute to the diffusion and avoidance of legal responsibility. At the institutional level, enforcement mechanisms such as the International Criminal Court (ICC) and the United Nations Security Council (UNSC) are constrained by political dynamics, including veto power and selective enforcement, which undermine their effectiveness. The article argues that while IHL retains its theoretical legitimacy as a normative framework, it fails in practice due to its entanglement with state power and the evolving nature of contemporary warfare. This gap between law and reality results in persistent impunity and weakens the capacity of international law to protect civilians and uphold human dignity.

Keywords: International humanitarian law, proportionality, distinction, modern warfare, proxy war, targeted killing

1. บทนำ

กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ (International Humanitarian Law-IHL) เป็นกลไกสำคัญที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อจำกัดความโหดร้ายของสงคราม และคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แม้ในสถานการณ์ของความขัดแย้งทางอาวุธ หลักการพื้นฐานของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ เช่น การแยกแยะระหว่างพลเรือนกับนักรบ(Distinction) การใช้กำลังอย่างได้สัดส่วน(Proportionality) และความจำเป็นทางทหาร(Military necessity) ได้รับการยอมรับในฐานะบรรทัดฐานสากลที่ผูกพันรัฐทั้งในรูปของสนธิสัญญาและกฎหมายจารีตประเพณี (Henckaerts & Doswald-Beck, 2005; Protocol I, 1977) อย่างไรก็ตามแม้กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศจะมีสถานะเป็นกรอบกฎหมายที่มีความชอบธรรมสูงในเชิงหลักการ แต่ในบริบทของสงครามกลับปรากฏคำถามสำคัญว่ากฎหมายดังกล่าวยังสามารถทำหน้าที่จำกัดความรุนแรงได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงใด

บริบทของความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกา อิสราเอล และอิหร่านในตะวันออกกลางร่วมสมัย เป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนความท้าทายดังกล่าวได้อย่างชัดเจน ความขัดแย้งในพื้นที่อย่างฉนวนกาซา ซีเรีย และเครือข่ายสงครามตัวแทน (Proxy wars) ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะของสงครามที่ซับซ้อนและไม่เป็นแบบแผน (Asymmetric and hybrid warfare) ซึ่งมีทั้งรัฐและผู้แสดงที่ไม่ใช่รัฐ (Non-state actors) เข้ามามีบทบาทอย่างเข้มข้น (John-Hopkins, 2010) ภายใต้บริบทเช่นนี้เส้นแบ่งระหว่างพลเรือนกับนักรบเริ่มเลือนราง ทำให้การนำหลักการแบ่งแยก (Distinction) ไปใช้ในทางปฏิบัติเป็นไปอย่างยากลำบาก และเปิดช่องให้เกิดการตีความที่ยืดหยุ่นหรือเลือกใช้ตามผลประโยชน์ของรัฐ

หนึ่งในปัญหาสำคัญที่ปรากฏอย่างต่อเนื่องคือ การโจมตีพลเรือนและโครงสร้างพื้นฐานที่มีลักษณะพลเรือน ซึ่งมักถูกอธิบายภายใต้แนวคิด “ความเสียหายข้างเคียง” (Collateral damage) และการอ้างหลักความได้สัดส่วน เพื่อให้การใช้กำลังดูชอบด้วยกฎหมาย (Gillard, 2018) ในหลายกรณีความเสียหายต่อพลเรือนมีขนาดและความรุนแรงที่ก่อให้เกิดข้อถกเถียงว่า การตีความหลักความได้สัดส่วน ถูกขยายจนเกินขอบเขตที่กฎหมายตั้งใจไว้หรือไม่ นอกจากนี้การเกิดขึ้นของเทคโนโลยีสงครามสมัยใหม่ เช่น การโจมตีด้วยโดรน และการสังหารแบบเจาะจงเป้าหมาย ยังได้สร้างความท้าทายใหม่ต่อกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องความรับผิด และกระบวนการยุติธรรม (Melzer, 2008; Alston, 2010)

ในเชิงวิชาการ งานศึกษาด้านกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นไปที่การอธิบายหลักกฎหมาย (Doctrinal analysis) และการตีความตัวบท เช่น การนิยามคำว่า “combatant” หรือ “military objective” ตลอดจนการพัฒนาเกณฑ์ในการประเมิน ความได้สัดส่วน(Dinstein, 2022) อย่างไรก็ตาม แนวทางดังกล่าวมักละเลยการวิเคราะห์ “ช่องว่างระหว่างกฎหมายกับความเป็นจริง” (Gap between law and practice) กล่าวคือ แม้หลักกฎหมายจะมีความชัดเจนในเชิงทฤษฎี แต่ในทางปฏิบัติกลับถูกตีความ ขยาย หรือแม้กระทั่งบิดเบือนโดยรัฐ เพื่อรองรับการใช้กำลังในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะในบริบทของสงครามที่มีความไม่สมมาตร (Asymmetry) และมีแรงกดดันทางความมั่นคงสูง

ช่องว่างดังกล่าวนำไปสู่คำถามเชิงวิพากษ์ที่สำคัญว่ากฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ยังคงมีประสิทธิภาพในการควบคุมพฤติกรรมของรัฐในสงครามสมัยใหม่หรือไม่ และหลักการสำคัญอย่าง ความได้สัดส่วน (Proportionality) ถูกนำมาใช้ในลักษณะที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย หรือถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้กับความรุนแรง (Legitimization of violence) กันแน่ นอกจากนี้ยังมีคำถามต่อไปว่าโครงสร้างของกฎหมายระหว่างประเทศเองมีข้อจำกัดเชิงสถาบันและเชิงอำนาจที่ทำให้ไม่สามารถบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับรัฐมหาอำนาจหรือพันธมิตรของรัฐมหาอำนาจ

ภายใต้กรอบปัญหาดังกล่าว บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ในบริบทของสงครามสมัยใหม่ โดยมุ่งเน้นการศึกษาหลักการแยกแยะ และหลักความได้สัดส่วน ตลอดจนการปฏิบัติการทางทหารในรูปแบบการสังหารแบบเจาะจงเป้าหมาย และสงครามโดรนในความขัดแย้ง

ระหว่างสหรัฐ อิสราเอล และอิหร่าน บทความจะชี้ให้เห็นว่าแม้กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ จะยังคงมีความสำคัญในฐานะบรรทัดฐานสากล แต่ในทางปฏิบัติกลับเผชิญกับข้อจำกัดอย่างมีนัยสำคัญจากทั้งการตีความที่ยืดหยุ่นของรัฐ และโครงสร้างอำนาจในระบบระหว่างประเทศ

บทความนี้เสนอข้อถกเถียงหลักว่า กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศยังคงมีความชอบธรรมในเชิงทฤษฎี แต่ล้มเหลวในเชิงปฏิบัติในสงครามสมัยใหม่ กล่าวคือ แม้กฎหมายจะยังคงเป็นกรอบอ้างอิงที่สำคัญในการประเมินความชอบธรรมของการใช้กำลัง แต่ความสามารถในการจำกัดความรุนแรงและคุ้มครองพลเรือนกลับถูกบั่นทอนลงอย่างต่อเนื่องภายใต้เงื่อนไขของสงครามร่วมสมัยที่มีความซับซ้อนและถูกกำหนดโดยอำนาจรัฐเป็นสำคัญ

2.วัตถุประสงค์การวิจัย

1.เพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดของหลักการสำคัญในกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ โดยเฉพาะหลักการแยกแยะ หลักความได้สัดส่วน และหลักความจำเป็นทางทหาร ในการควบคุมการใช้กำลังและคุ้มครองพลเรือนภายใต้ลักษณะของสงครามสมัยใหม่

2.เพื่อศึกษาผลกระทบของรูปแบบและเทคโนโลยีการทำสงครามร่วมสมัย ได้แก่ สงครามไม่สมมาตร สงครามเมือง สงครามตัวแทน การสังหารแบบเจาะจงเป้าหมาย และสงครามโดรน ต่อการตีความ การบังคับใช้ และการกำหนดความรับผิดตามกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ในบริบทความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับสหรัฐอเมริกา อิสราเอล และอิหร่าน

3.เพื่อวิเคราะห์ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างและเชิงอำนาจของกลไกการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศ โดยเฉพาะศาลอาญาระหว่างประเทศ คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ และหลักความรับผิดของรัฐ ตลอดจนผลของข้อจำกัดดังกล่าวต่อการคุ้มครองพลเรือนและการป้องกันภาวะไม่ต้องรับผิดในสงครามสมัยใหม่

3. ทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดและทฤษฎี

การวิเคราะห์ข้อจำกัดของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในสงครามสมัยใหม่ จำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดที่ผสานทั้งมิติทางกฎหมายและมิติทางอำนาจเข้าด้วยกัน กล่าวคือไม่เพียงแต่พิจารณาหลักการทางกฎหมายในเชิงตัวบท(Doctrine) หากแต่ต้องวิเคราะห์ด้วยว่า หลักการเหล่านั้นถูกตีความและนำไปใช้ภายใต้โครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศอย่างไร กรอบแนวคิดของบทความนี้จึงแบ่งออกเป็นสามแกนหลัก ได้แก่ (1) หลักการพื้นฐานของ กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ (2) หลักความได้สัดส่วน(Proportionality) และ (3) ทฤษฎีอำนาจกับกฎหมาย

3.1 กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ (IHL)

กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศมีรากฐานสำคัญจากอนุสัญญาเจนีวา ค.ศ. 1949 และพิธีสารเพิ่มเติม ค.ศ. 1977 ซึ่งกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อจำกัดวิธีการและวิถีทางในการทำสงคราม โดยมุ่งคุ้มครองบุคคลที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการสู้รบ (Protocol I, 1977) นอกจากตัวบทสนธิสัญญาแล้ว กฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศยังมีบทบาทสำคัญในการขยายขอบเขตของ กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ให้ครอบคลุมทั้งความขัดแย้งระหว่างรัฐและไม่ใช่ระหว่างรัฐ (Henckaerts & Doswald-Beck, 2005)

หลักการพื้นฐานของ กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ สามารถสรุปได้เป็นสามประการสำคัญ ได้แก่ ประการแรกหลักการแยกแยะ (Distinction) ซึ่งกำหนดให้คู่ขัดแย้งต้องแยกแยะระหว่างพลเรือนกับนักรบ และห้ามโจมตีพลเรือนโดยตรง (ICRC, 2005) ประการที่สองหลักความได้สัดส่วน (Proportionality) ซึ่งห้ามการโจมตีที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อพลเรือนเกินกว่าประโยชน์ทางทหารที่คาดว่าจะได้รับ และประการที่สามหลักความจำเป็นทางทหาร(Military necessity) ซึ่งอนุญาตให้ใช้กำลังเท่าที่จำเป็นต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ทางทหารเท่านั้น (Dinstein, 2022)

อย่างไรก็ตามแม้หลักการเหล่านี้จะมีความชัดเจนในเชิงตัวบท แต่ในทางปฏิบัติกลับเผชิญกับความท้าทายอย่างมาก โดยเฉพาะในบริบทของสงครามสมัยใหม่ที่มีลักษณะไม่สมมาตร (Asymmetric warfare) และมีผู้แสดงที่ไม่ใช่รัฐเข้ามามีบทบาท ทำให้การแยกแยะระหว่างพลเรือนกับนักรบกลายเป็นประเด็นที่คลุมเครือและเปิดช่องให้รัฐตีความได้อย่างยืดหยุ่น (ICRC, 2009)

3.2 หลักความได้สัดส่วน (Proportionality)

หลักความได้สัดส่วนถือเป็นหนึ่งในหลักการที่มีความสำคัญที่สุดและในขณะเดียวกันก็มีความซับซ้อนมากที่สุดใน กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ โดยคณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ (ICRC) ได้ให้นิยามว่าการโจมตีจะถือว่าขัดต่อหลักความได้สัดส่วน หากคาดว่าจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อพลเรือน “เกินควร” เมื่อเทียบกับประโยชน์ทางทหารที่เป็นรูปธรรมและโดยตรง (ICRC, 2005) อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญของหลักการนี้อยู่ที่ “ความคลุมเครือ” (Ambiguity) ของเกณฑ์การประเมิน

ในเชิงปฏิบัติ การประเมินความได้สัดส่วน เป็นกระบวนการเชิง “การชั่งน้ำหนัก” (Balancing test) ระหว่างความเสียหายต่อพลเรือนกับผลประโยชน์ทางทหาร ซึ่งไม่มีสูตรคำนวณที่ตายตัว และขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้ตัดสินใจทางทหารในแต่ละกรณี (Cohen & Zlotogorski, 2021) ความไม่แน่นอนนี้เปิดช่องให้รัฐสามารถตีความหลักความได้สัดส่วน ในลักษณะที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ของตน และในบางกรณีอาจใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้กำลังที่ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงต่อพลเรือน (Gillard, 2018) ยิ่งไปกว่านั้นในบริบทของสงครามเมือง และสงครามที่มีผู้แสดงหลายฝ่าย ความเสียหายต่อพลเรือนมักมีลักษณะทางอ้อม เช่น การทำลายโครงสร้างพื้นฐานด้านน้ำ ไฟฟ้า หรือสาธารณสุข ซึ่งส่งผลกระทบในระยะยาวต่อประชากรพลเรือน

(Nijs, 2020) อย่างไรก็ตาม การประเมินความเสียหายประเภทนี้ยังคงเป็นประเด็นที่ถกเถียงในทางกฎหมาย ทำให้ขอบเขตของความได้สัดส่วน ยิ่งมีความไม่ชัดเจนมากขึ้น

3.3 ทฤษฎีอำนาจกับกฎหมาย

เพื่อทำความเข้าใจข้อจำกัดของ กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ อย่างรอบด้าน จำเป็นต้องพิจารณากฎหมายระหว่างประเทศภายใต้กรอบของทฤษฎีอำนาจ แนวคิดสัจนิยม (Realism) เสนอว่า กฎหมายระหว่างประเทศมิได้มีสถานะเป็นกลไกที่เป็นอิสระจากอำนาจ หากแต่เป็น “เครื่องมือของรัฐ” ที่ถูกใช้เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ของตน (Mearsheimer, 2001) ในบริบทนี้รัฐมหาอำนาจมีศักยภาพในการตีความและเลือกใช้กฎหมายในลักษณะที่เอื้อต่อยุทธศาสตร์ของตน ขณะที่รัฐที่มีอำนาจน้อยกว่ามักอยู่ในสถานะที่ต้องปฏิบัติตามกติกาที่ตนไม่ได้เป็นผู้กำหนด

ในขณะเดียวกันแนวคิดเชิงวิพากษ์ เช่นแนวทางการใช้กฎหมายระหว่างประเทศของประเทศโลกที่สาม (Third World Approaches to International Law -TWAIL) และ การศึกษากฎหมายเชิงวิพากษ์ (Critical Legal Studies) ได้ชี้ให้เห็นว่า กฎหมายระหว่างประเทศมิได้เป็นกลาง หากแต่สะท้อนโครงสร้างอำนาจและความไม่เท่าเทียมในระบบโลก กล่าวคือกฎหมายอาจถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำของรัฐมหาอำนาจ และในบางกรณีอาจถูกใช้เพื่อทำให้ความรุนแรงดู “ถูกต้องตามกฎหมาย” (legalized violence) (Alston, 2010)

ในบริบทของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ การวิเคราะห์เชิงอำนาจช่วยอธิบายว่า เหตุใดหลักการที่มีความชอบธรรมสูงในเชิงทฤษฎี เช่น ความได้สัดส่วนหรือ การแยกแยะจึงไม่สามารถป้องกันการละเมิดได้อย่างมีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ กล่าวคือปัญหามิได้อยู่เพียงที่ตัวบทกฎหมาย หากแต่รวมถึงโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศที่เปิดโอกาสให้รัฐสามารถตีความกฎหมายได้อย่างยืดหยุ่น และหลีกเลี่ยงความรับผิดในหลายกรณี

เมื่อพิจารณาทั้งสามแกนร่วมกัน จะเห็นได้ว่า กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ มิได้เป็นเพียงระบบของกฎเกณฑ์ที่มีความเป็นกลาง หากแต่เป็นพื้นที่ที่ “กฎหมายและอำนาจ” ปะทะและผสมผสานกัน กล่าวคือ แม้หลักการทางกฎหมายจะมีบทบาทในการกำหนดขอบเขตของการใช้กำลัง แต่การตีความและการบังคับใช้กลับถูกกำหนดโดยอำนาจของรัฐในระบบระหว่างประเทศ ดังนั้นบทความนี้จึงเสนอกรอบวิเคราะห์ที่มองว่า กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศถูกกำหนดและบิดเบือนโดยอำนาจรัฐ กล่าวคือ กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศยังคงมีความสำคัญในฐานะบรรทัดฐานสากล แต่ในทางปฏิบัติ ความหมายและขอบเขตของกฎหมายกลับขึ้นอยู่กับการตีความของรัฐที่มีอำนาจ ซึ่งนำไปสู่ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของกฎหมายในการควบคุมความรุนแรงในสงครามสมัยใหม่

4.วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเอกสารเป็นวิธีการหลัก เพื่อศึกษาข้อจำกัดของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในบริบทของสงครามสมัยใหม่ โดยมุ่งวิเคราะห์ทั้งหลักกฎหมาย รูปแบบการทำสงครามร่วมสมัย และข้อจำกัดของกลไกการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศ หน่วยการวิเคราะห์ประกอบด้วยหลักการแยกแยะ หลักความได้สัดส่วน หลักความจำเป็นทางทหาร การสังหารแบบเจาะจงเป้าหมาย สงครามโดรน สงครามตัวแทน ตลอดจนบทบาทของศาลอาญาระหว่างประเทศ คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ และหลักความรับผิดของรัฐ

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารทางกฎหมายและเอกสารวิชาการ ได้แก่ สนธิสัญญาระหว่างประเทศ อนุสัญญาเจนีวา ค.ศ. 1949 พิธีสารเพิ่มเติม ค.ศ. 1977 กฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศ รายงานของคณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ เอกสารขององค์การสหประชาชาติ คำวินิจฉัยและเอกสารของศาลระหว่างประเทศ ตลอดจนหนังสือ บทความวิจัย รายงาน และงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ สงครามสมัยใหม่ และโครงสร้างอำนาจในระบบระหว่างประเทศ

การคัดเลือกเอกสารใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยพิจารณาจากความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล ความชัดเจนของหลักกฎหมาย และความสามารถในการตรวจสอบย้อนกลับ เอกสารถูกจัดหมวดหมู่ตามประเด็นสำคัญ ได้แก่ หลักพื้นฐานของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ลักษณะของสงครามสมัยใหม่ การโจมตีพลเรือนและโครงสร้างพื้นฐาน การใช้โดรนและการสังหารแบบเจาะจงเป้าหมาย สงครามตัวแทน และข้อจำกัดของกลไกการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศ

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์หลักกฎหมายร่วมกับการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงวิพากษ์ โดยพิจารณาทั้งตัวบทกฎหมาย แนวปฏิบัติของรัฐ และข้อถกเถียงทางวิชาการ ขั้นตอนการวิเคราะห์ประกอบด้วยการอธิบายหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การเปรียบเทียบหลักกฎหมายกับการนำไปใช้ในทางปฏิบัติ การระบุช่องว่างระหว่างกฎหมายกับข้อเท็จจริงของสงครามสมัยใหม่ และการวิเคราะห์ว่าความคลุมเครือของหลักกฎหมายและโครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศส่งผลต่อการตีความและการบังคับใช้กฎหมายอย่างไร

นอกจากนี้การวิจัยใช้กรอบการวิเคราะห์เชิงอำนาจเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายกับผลประโยชน์ของรัฐ โดยพิจารณาว่ารัฐมหาอำนาจหรือพันธมิตรของรัฐมหาอำนาจสามารถตีความ หลีกเลี่ยง หรือจำกัดผลของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศได้ในลักษณะใด จากนั้นจึงสังเคราะห์ผลการศึกษาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทั้งสามข้อ เพื่ออธิบายข้อจำกัดของหลักกฎหมาย ผลกระทบของสงครามและเทคโนโลยีสมัยใหม่ และข้อจำกัดของกลไกความรับผิดในระบบกฎหมายระหว่างประเทศ

5.ผลการวิจัย

1. ข้อจำกัดของหลักกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในสงครามสมัยใหม่

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า หลักการสำคัญของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ได้แก่ หลักการแยกแยะ หลักความได้สัดส่วน และหลักความจำเป็นทางทหาร ยังคงมีความชัดเจนและความชอบธรรมในเชิงบรรทัดฐาน แต่ประสบข้อจำกัดอย่างมากเมื่อนำมาใช้กับลักษณะของสงครามสมัยใหม่ โดยเฉพาะสงครามไม่สมมาตร สงครามเมือง สงครามผสมผสาน และความขัดแย้งที่มีผู้แสดงที่ไม่ใช่รัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง (Dinstein, 2022; ICRC, 2009)

สงครามไม่สมมาตรทำให้คู่ขัดแย้งมีศักยภาพทางทหารแตกต่างกันอย่างมาก ฝ่ายที่อ่อนแอกว่ามักใช้ยุทธวิธีแฝงตัวในพื้นที่พลเรือน ใช้สิ่งปลูกสร้างของพลเรือนเป็นฐานปฏิบัติการ หรือดำเนินการโดยไม่แสดงสถานะอย่างชัดเจน ขณะที่ฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่ามักตอบโต้ด้วยอาวุธที่มีเทคโนโลยีสูงและการโจมตีทางอากาศ สถานการณ์ดังกล่าวทำให้เส้นแบ่งระหว่างพลเรือนกับนักรบ และระหว่างวัตถุพลเรือนกับเป้าหมายทางทหารมีความคลุมเครือมากขึ้น (John-Hopkins, 2010; ICRC, 2009)

ในด้านหลักการแยกแยะ ผลการวิจัยพบว่าแม้กฎหมายกำหนดให้คู่ขัดแย้งโจมตีได้เฉพาะนักรบและเป้าหมายทางทหาร แต่แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมโดยตรงในการสู้รบกลับเปิดพื้นที่ให้รัฐตีความสถานะของบุคคลอย่างกว้างขวาง บุคคลที่มีบทบาทสนับสนุนเพียงทางอ้อมอาจถูกตีความว่าเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสู้รบและสูญเสียความคุ้มครองในฐานะพลเรือน ขณะที่โครงสร้างพื้นฐาน เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล และที่อยู่อาศัย อาจถูกจัดให้เป็นเป้าหมายทางทหารเมื่อถูกกล่าวหาว่าใช้สนับสนุนกิจกรรมทางทหาร (Protocol I, 1977, art. 48; Henckaerts & Doswald-Beck, 2005; Dinstein, 2022)

ปัญหาดังกล่าวรุนแรงยิ่งขึ้นในสงครามเมือง เนื่องจากประชากรพลเรือนและโครงสร้างพื้นฐานตั้งอยู่ใกล้กับพื้นที่ปฏิบัติการทางทหาร การโจมตีเป้าหมายทางทหารจึงอาจส่งผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อมต่อระบบน้ำ ไฟฟ้า สาธารณสุข และการดำรงชีวิตของประชาชน แม้การโจมตีบางกรณีอาจผ่านเกณฑ์การแยกแยะในเชิงเทคนิค แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นกลับลดทอนประสิทธิภาพของหลักการดังกล่าวในการคุ้มครองพลเรือนในทางปฏิบัติ (Nijs, 2020)

สำหรับหลักความได้สัดส่วน ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาสำคัญอยู่ที่การไม่มีเกณฑ์เชิงปริมาณที่แน่นอนในการชั่งน้ำหนักระหว่างความเสียหายต่อพลเรือนกับความได้เปรียบทางทหารที่คาดว่าจะได้รับ การประเมินจึงขึ้นอยู่กับข้อมูลข่าวกรอง ดุลพินิจของผู้บัญชาการ และนิยามผลประโยชน์ทางทหารของรัฐแต่ละฝ่าย (Cohen & Zlotogorski, 2021; Gillard, 2018) ความคลุมเครือนี้ทำให้รัฐสามารถขยายความหมายของความได้เปรียบทางทหารจากระดับยุทธวิธีไปสู่ระดับยุทธศาสตร์ และอธิบายความสูญเสียของพลเรือนว่าเป็นความเสียหายข้างเคียงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

ดังนั้น หลักการแยกแยะและหลักความได้สัดส่วนมิได้ล้มเหลวเพราะขาดสถานะทางกฎหมาย แต่ล้มเหลวในเชิงปฏิบัติจากความเปลี่ยนแปลงของสนามรบ ความคลุมเครือของสถานะผู้เข้าร่วมความขัดแย้ง และการตีความที่ยืดหยุ่นของรัฐ ส่งผลให้หลักกฎหมายที่ควรทำหน้าที่จำกัดการใช้กำลังกลับถูกนำมาใช้เป็นเหตุผลสนับสนุนหรือสร้างความชอบธรรมให้แก่ปฏิบัติการทางทหารในบางกรณี (Alston, 2010; Dinstein, 2022)

2. ผลกระทบของสงครามสมัยใหม่ การสังหารแบบเจาะจงเป้าหมาย และสงครามโดรนต่อความรับผิดทางกฎหมาย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า รูปแบบและเทคโนโลยีการทำสงครามสมัยใหม่ได้ขยายขอบเขตของการใช้กำลังออกไปนอกสนามรบแบบดั้งเดิม และทำให้การกำหนดสถานะของบุคคล พื้นที่ และความรับผิดทางกฎหมายซับซ้อนมากขึ้น โดยเฉพาะการสังหารแบบเจาะจงเป้าหมายและสงครามโดรนซึ่งถูกนำมาใช้โดยสหรัฐอเมริกาและอิสราเอลในปฏิบัติการต่อต้านกลุ่มติดอาวุธและบุคคลที่ถูกระบุว่าเป็นภัยคุกคาม(Melzer, 2008; Alston, 2010)

การสังหารแบบเจาะจงเป้าหมายทำให้การใช้กำลังถึงตายสามารถเกิดขึ้นในพื้นที่ที่ไม่ได้ถูกประกาศเป็นเขตสงครามอย่างเป็นทางการ บุคคลที่ตกเป็นเป้าหมายอาจถูกโจมตีโดยไม่ผ่านกระบวนการพิจารณาคดี และไม่มีโอกาสพิสูจน์สถานะหรือความบริสุทธิ์ของตน ปัญหานี้ทำให้เส้นแบ่งระหว่างกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศกับกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศมีความคลุมเครือ โดยเฉพาะในประเด็นสิทธิในชีวิตและสิทธิในกระบวนการยุติธรรมที่เป็นธรรม (Alston, 2010)

แม้รัฐจะอ้างว่าโดรนช่วยเพิ่มความแม่นยำและลดความเสียหายต่อพลเรือน แต่ผลการวิจัยพบว่า ความแม่นยำของอาวุธไม่ได้รับประกันความถูกต้องของการเลือกเป้าหมาย เพราะการตัดสินใจยังขึ้นอยู่กับข้อมูลข่าวกรอง การตีความพฤติกรรม และการจำแนกสถานะของบุคคล ซึ่งอาจคลาดเคลื่อนหรือมีอคติได้ (Melzer, 2008) เมื่อข้อมูลพื้นฐานไม่ถูกต้อง อาวุธที่มีความแม่นยำสูงก็อาจสร้างความเสียหายต่อบุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องกับการสู้รบได้เช่นกัน

สงครามโดรนยังสร้างลักษณะการสังหารจากระยะไกล ซึ่งแยกผู้ปฏิบัติการออกจากพื้นที่และผลกระทบของการโจมตี การแยกตัวดังกล่าวอาจลดความรู้สึกรับผิดชอบทางศีลธรรมและทำให้การตัดสินใจใช้กำลังถึงตายเกิดขึ้นง่ายขึ้น นอกจากนี้ความลับของข้อมูลเป้าหมาย หลักเกณฑ์การโจมตี และผลการประเมินความเสียหาย ยังเป็นอุปสรรคต่อการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายและการเรียกร้องความรับผิดจากผู้เกี่ยวข้อง (Alston, 2010; Melzer, 2008)

ผลการวิจัยยังพบว่า สงครามตัวแทนและการใช้ผู้แสดงที่ไม่ใช่รัฐทำให้ความรับผิดกระจายตัวและยากต่อการเชื่อมโยงกับรัฐผู้สนับสนุน กลุ่มติดอาวุธอาจได้รับเงินทุน อาวุธ ข่าวกรอง หรือการสนับสนุนทางยุทธศาสตร์จากรัฐ แต่ความสัมพันธ์ดังกล่าวมักไม่ชัดเจนเพียงพอที่จะกำหนดความรับผิดของรัฐตามกฎหมายระหว่างประเทศ

ส่งผลให้รัฐสามารถดำเนินยุทธศาสตร์ผ่านตัวแทนโดยลดความเสี่ยงในการถูกกล่าวหาว่ามีส่วนร่วมโดยตรงในความขัดแย้ง

ด้วยเหตุนี้ การสังหารแบบเจาะจงเป้าหมาย สงครามโดรน และสงครามตัวแทนจึงทำให้การใช้กำลังมีความยืดหยุ่นและกระจายตัวมากขึ้น ขณะที่กลไกการตรวจสอบและความรับผิดกลับอ่อนแอลง เทคโนโลยีทางทหารจึงมิได้เพียงเปลี่ยนเครื่องมือในการทำสงคราม แต่ยังเปลี่ยนโครงสร้างความรับผิด โดยทำให้ผู้ตัดสินใจ ผู้ปฏิบัติการ ผู้สนับสนุน และผลของการโจมตีแยกออกจากกันอย่างซับซ้อน

3. ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของกลไกการบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศ

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ประสิทธิภาพของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศไม่ได้ขึ้นอยู่กับความชัดเจนของหลักกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถของกลไกระหว่างประเทศในการตรวจสอบ ดำเนินคดี และบังคับให้ผู้กระทำผิดรับผิดด้วย อย่างไรก็ตามกลไกสำคัญ ได้แก่ ศาลอาญาระหว่างประเทศ คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ และหลักความรับผิดของรัฐ ต่างเผชิญข้อจำกัดจากความยินยอมของรัฐและโครงสร้างอำนาจในระบบระหว่างประเทศ

ศาลอาญาระหว่างประเทศมีอำนาจดำเนินคดีต่อบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำอาชญากรรมสงครามและอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ แต่เขตอำนาจของศาลขึ้นอยู่กับสถานะภาคีของรัฐ การยอมรับเขตอำนาจ หรือการส่งเรื่องโดยคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ นอกจากนี้ศาลยังต้องพึ่งพาความร่วมมือของรัฐในการรวบรวมพยานหลักฐาน จับกุม และส่งตัวผู้ต้องหา จึงทำให้การดำเนินคดีต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐมหาอำนาจหรือพันธมิตรของรัฐมหาอำนาจเป็นไปได้ยาก (International Criminal Court, n.d.)

คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติก็เผชิญข้อจำกัดจากสิทธิยับยั้งของสมาชิกถาวรทั้งห้า เมื่อความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของรัฐมหาอำนาจหรือพันธมิตรใกล้ชิด การออกมติลงโทษ การกำหนดมาตรการหรือการส่งคดีเข้าสู่ศาลอาญาระหว่างประเทศอาจถูกขัดขวาง ส่งผลให้กลไกการรักษาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศเกิดภาวะชะงักงัน (United Nations Human Rights Council, 2024)

สำหรับหลักความรับผิดของรัฐ แม้กฎหมายระหว่างประเทศกำหนดให้รัฐที่กระทำการละเมิดต้องยุติการกระทำ รับรองว่าจะไม่กระทำซ้ำ และชดใช้ความเสียหาย แต่ในทางปฏิบัติการบังคับให้รัฐรับผิดยังต้องพึ่งพาแรงกดดันทางการทูต เศรษฐกิจ และการเมืองระหว่างประเทศเป็นสำคัญ เมื่อรัฐที่ถูกกล่าวหามีอำนาจทางทหาร เศรษฐกิจ หรือมีพันธมิตรที่เข้มแข็ง ความเป็นไปได้ในการบังคับใช้ความรับผิดย่อมลดลง

ข้อจำกัดดังกล่าวสะท้อนความไม่สมดุลของอำนาจในระบบระหว่างประเทศ ซึ่งไม่มีองค์กรส่วนกลางที่มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายเหนือรัฐอย่างสมบูรณ์ รัฐมหาอำนาจจึงมีศักยภาพสูงกว่าในการตีความ เลือกใช้ หรือหลีกเลี่ยงผลของกฎหมาย ขณะที่รัฐที่มีอำนาจน้อยกว่ามักถูกตรวจสอบและบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดกว่า (Mearsheimer, 2001)

ผลที่ตามมาคือการบังคับใช้กฎหมายแบบเลือกปฏิบัติ ซึ่งการละเมิดบางกรณีได้รับการตรวจสอบและดำเนินการอย่างจริงจัง ขณะที่บางกรณีกลับถูกเพิกเฉยจากเหตุผลทางการเมือง ความไม่สม่ำเสมอดังกล่าวบั่นทอนความน่าเชื่อถือของระบบกฎหมายระหว่างประเทศ และส่งเสริมวัฒนธรรมของการไม่ต้องรับผิด เพราะผู้กระทำสามารถคาดการณ์ได้ว่าความเสี่ยงในการถูกลงโทษขึ้นอยู่กับสถานะทางอำนาจและความสัมพันธ์ทางการเมืองมากกว่าความร้ายแรงของการละเมิด (Alston, 2010)

โดยสรุป ผลการวิจัยทั้งสามข้อแสดงให้เห็นว่า ข้อจำกัดของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในสงครามสมัยใหม่เกิดจากสามระดับที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ ความไม่สอดคล้องระหว่างหลักกฎหมายกับลักษณะของสงครามร่วมสมัย การขยายตัวของเทคโนโลยีและรูปแบบการใช้กำลังที่ทำให้ความรับผิดกระจายตัว และโครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศที่ขัดขวางการบังคับใช้กฎหมายอย่างเสมอภาค แม้กฎหมายยังคงมีคุณค่าในฐานะบรรทัดฐานสำหรับประเมินความชอบธรรมของการใช้กำลัง แต่ความสามารถในการคุ้มครองพลเรือนและนำผู้ละเมิดเข้าสู่กระบวนการรับผิดยังถูกจำกัดอย่างมีนัยสำคัญ

6. อภิปรายผลการวิจัย

1. ข้อจำกัดของหลักกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในสงครามสมัยใหม่

จากผลการวิจัยข้อที่ 1 ซึ่งพบว่า หลักการแยกแยะ หลักความได้สัดส่วน และหลักความจำเป็นทางทหารยังคงมีความชัดเจนและความชอบธรรมในเชิงบรรทัดฐาน แต่เผชิญข้อจำกัดอย่างมากในทางปฏิบัติ สามารถอภิปรายได้ว่า ปัญหาสำคัญของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศมิได้เกิดจากการขาดหลักเกณฑ์ทางกฎหมาย หากเกิดจากความไม่สอดคล้องระหว่างโครงสร้างของกฎหมายกับลักษณะของสงครามร่วมสมัย

กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศได้รับการพัฒนาขึ้นภายใต้สมมติฐานที่ว่าสามารถแบ่งแยกระหว่างพลเรือนกับนักรบ และระหว่างวัตถุพลเรือนกับเป้าหมายทางทหารได้อย่างค่อนข้างชัดเจน อย่างไรก็ตามสงครามไม่สมมาตร สงครามเมือง และความขัดแย้งที่มีผู้แสดงที่ไม่ใช่รัฐเข้าร่วม ทำให้การแบ่งแยกดังกล่าวมีความซับซ้อนมากขึ้น กลุ่มติดอาวุธอาจดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ชุมชน ไม่สวมเครื่องแบบ หรือใช้โครงสร้างพื้นฐานพลเรือนเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติการ ส่งผลให้การระบุสถานะบุคคลและวัตถุในสนามรบเต็มไปด้วยความคลุมเครือ (John-Hopkins, 2010; ICRC, 2009)

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า หลักการแยกแยะมิได้สูญเสียความสำคัญในทางกฎหมาย แต่มีประสิทธิภาพลดลงเมื่อเผชิญกับบริบทที่เส้นแบ่งระหว่างพลเรือนกับนักรบเลือนราง การขยายความหมายของการมีส่วนร่วมโดยตรงในการสู้รบอาจทำให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งเพียงทางอ้อมถูกจัดเป็นเป้าหมายทางทหารได้ง่ายขึ้น ขณะเดียวกันการใช้สิ่งปลูกสร้างของพลเรือนเพื่อประโยชน์ทางทหารอาจนำไปสู่การเปลี่ยนสถานะ

ของโรงเรียน โรงพยาบาล หรือที่อยู่อาศัยให้กลายเป็นเป้าหมายที่โจมตีได้ตามกฎหมาย (Protocol I, 1977, art. 48; Henckaerts & Doswald-Beck, 2005; Dinstein, 2022)

แม้การตีความดังกล่าวอาจมีฐานรองรับในทางกฎหมาย แต่ปัญหาอยู่ที่รัฐสามารถใช้ความคลุมเครือเป็นพื้นที่ขยายขอบเขตของเป้าหมายทางทหารได้ การตีความที่ยืดหยุ่นจึงอาจเปลี่ยนหลักการแยกแยะจากกลไกคุ้มครองพลเรือนให้กลายเป็นเครื่องมือรองรับการใช้กำลัง โดยเฉพาะเมื่อผู้ใช้กฎหมายและผู้ประเมินความชอบด้วยกฎหมายเป็นฝ่ายเดียวกับผู้ดำเนินปฏิบัติการทางทหาร

ในทำนองเดียวกันหลักความได้สัดส่วนมีข้อจำกัดจากลักษณะของการประเมินที่ต้องชั่งน้ำหนักระหว่างความเสียหายต่อพลเรือนกับความได้เปรียบทางทหาร การประเมินองค์ประกอบทั้งสองไม่มีสูตรคำนวณที่แน่นอนและขึ้นอยู่กับข้อมูลที่มีอยู่ในขณะตัดสินใจ ดุลพินิจของผู้บัญชาการ และการกำหนดความหมายของความได้เปรียบทางทหาร (Cohen & Zlotogorski, 2021; Gillard, 2018) ความคลุมเครือดังกล่าวจึงเปิดโอกาสให้รัฐประเมินประโยชน์ทางทหารในขอบเขตที่กว้าง ขณะที่ลดน้ำหนักของความเสียหายต่อพลเรือนให้อยู่ในฐานะความเสียหายข้างเคียง

กรณีความเสียหายต่อระบบน้ำ ไฟฟ้า โรงพยาบาล หรือโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่เมืองแสดงให้เห็นว่า ผลของการโจมตีมิได้จำกัดอยู่เฉพาะความเสียหายที่เกิดขึ้นทันที แต่ยังมีผลสะเทือนต่อเนื่องต่อชีวิตและสุขภาพของประชาชนในระยะยาว (Nijs, 2020) หากการประเมินความได้สัดส่วนพิจารณาเพียงความเสียหายโดยตรงโดยละเลยผลกระทบทางอ้อมและผลกระทบสะสม ก็อาจทำให้การโจมตีที่สร้างความเสียหายอย่างกว้างขวางยังคงถูกอธิบายว่าอยู่ภายในขอบเขตของกฎหมายได้

ดังนั้น ข้อจำกัดของหลักการแยกแยะและหลักความได้สัดส่วนจึงมิใช่ปัญหาของตัวบทกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่เป็นปัญหาของการตีความและการนำไปใช้ภายใต้โครงสร้างที่รัฐผู้ใช้กำลังมีอำนาจกำหนดข้อเท็จจริงและประเมินความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำตนเอง ผลการศึกษาจึงสนับสนุนข้อเสนอว่า กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศยังมีคุณค่าในฐานะบรรทัดฐาน แต่พลังในการจำกัดความรุนแรงถูกลดทอนเมื่อหลักกฎหมายถูกตีความตามเงื่อนไขทางยุทธศาสตร์และผลประโยชน์ด้านความมั่นคงของรัฐ (Alston, 2010; Dinstein, 2022)

2. เทคโนโลยีสงครามสมัยใหม่กับการลดทอนความรับผิดทางกฎหมาย

จากผลการวิจัยข้อที่ 2 ซึ่งพบว่า การสังหารแบบเจาะจงเป้าหมาย สงครามโดรน และสงครามตัวแทนทำให้ขอบเขตของการใช้กำลังและความรับผิดทางกฎหมายมีความคลุมเครือมากขึ้น สามารถอภิปรายได้ว่า เทคโนโลยีมิได้เพียงเปลี่ยนเครื่องมือหรือประสิทธิภาพของสงคราม แต่เปลี่ยนโครงสร้างของการตัดสินใจ การกำหนดเป้าหมาย และการตรวจสอบความรับผิดในระบบกฎหมายระหว่างประเทศ

การสังหารแบบเจาะจงเป้าหมายเปิดโอกาสให้รัฐใช้กำลังถึงตายต่อบุคคลที่ถูกระบุว่าเป็นภัยคุกคาม โดยบุคคลดังกล่าวอาจอยู่นอกสนามรบแบบดั้งเดิมและไม่ได้รับโอกาสเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม การดำเนินการเช่นนี้ทำให้เส้นแบ่งระหว่างการใช้กำลังในความขัดแย้งทางอาวุธกับการบังคับใช้กฎหมายในภาวะปกติมีความไม่ชัดเจน

และก่อให้เกิดข้อถกเถียงว่าควรใช้กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศหรือกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศเป็นกรอบหลักในการประเมินความชอบด้วยกฎหมาย (Melzer, 2008; Alston, 2010)

ประเด็นสำคัญคือ แม้รัฐจะอ้างถึงความจำเป็นด้านความมั่นคง แต่การใช้กำลังถึงตายโดยไม่มีการพิจารณาคดีอาจกระทบต่อสิทธิในชีวิตและสิทธิในกระบวนการยุติธรรม บุคคลที่ถูกกำหนดเป็นเป้าหมายไม่มีโอกาสโต้แย้งข้อมูลข่าวกรองหรือพิสูจน์ว่าตนไม่ได้มีส่วนร่วมในความขัดแย้ง จึงทำให้ฝ่ายบริหารหรือหน่วยงานความมั่นคงมีอำนาจทั้งในการกล่าวหา ตัดสิน และดำเนินการใช้กำลังถึงตายในกระบวนการเดียวกัน

สงครามโดรนยิ่งทำให้ปัญหานี้ชัดเจนขึ้น แม้โดรนจะช่วยเพิ่มความแม่นยำในการโจมตี แต่ความแม่นยำของอาวุธไม่เท่ากับความถูกต้องของเป้าหมาย หากข้อมูลข่าวกรองผิดพลาด การจำแนกบุคคลคลาดเคลื่อน หรือการตีความพฤติกรรมมีอคติ การโจมตีที่แม่นยำก็อาจสังหารบุคคลที่ไม่ใช่เป้าหมายทางทหารได้ (Melzer, 2008) เทคโนโลยีจึงลดความคลาดเคลื่อนด้านการส่งอาวุธไปยังเป้าหมาย แต่ไม่อาจขจัดความผิดพลาดในกระบวนการเลือกและประเมินเป้าหมาย

นอกจากนี้การสังหารจากระยะไกลยังสร้างระยะห่างระหว่างผู้ปฏิบัติการกับผลของการใช้กำลัง ผู้ควบคุมอาจอยู่ห่างจากพื้นที่โจมตีหลายพันกิโลเมตรและไม่เผชิญความเสี่ยงจากการสู้รบโดยตรง ระยะห่างดังกล่าวอาจทำให้การตัดสินใจใช้กำลังเกิดขึ้นง่ายขึ้น และลดความรู้สึกรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นกับพลเรือน ขณะเดียวกัน ความลับของข้อมูลเป้าหมาย หลักเกณฑ์การคัดเลือก และรายงานความเสียหายทำให้การตรวจสอบจากสาธารณะและองค์กรตุลาการเป็นไปได้ยาก (Alston, 2010)

สงครามตัวแทนยังทำให้ความรับผิดกระจายตัวออกไปอีกระดับหนึ่ง เมื่อรัฐสนับสนุนกลุ่มติดอาวุธผ่านเงินทุน อาวุธ การฝึกอบรม หรือข่าวกรอง แต่ไม่ได้เข้าร่วมการสู้รบโดยตรง ความเชื่อมโยงระหว่างการกระทำของกลุ่มติดอาวุธกับรัฐผู้สนับสนุนอาจไม่ชัดเจนเพียงพอสำหรับการกำหนดความรับผิดตามกฎหมาย รัฐจึงสามารถแสวงหาประโยชน์ทางยุทธศาสตร์จากความขัดแย้ง ขณะเดียวกันก็ปฏิเสธความรับผิดโดยอ้างว่ากลุ่มตัวแทนเป็นผู้แสดงอิสระ

ข้อค้นพบนี้แสดงให้เห็นว่า รูปแบบสงครามสมัยใหม่ทำให้ความรับผิดถูกแบ่งออกระหว่างผู้กำหนดนโยบาย ผู้รวบรวมข่าวกรอง ผู้เลือกเป้าหมาย ผู้ควบคุมอาวุธ ผู้สนับสนุนกลุ่มตัวแทน และผู้ดำเนินการโจมตี เมื่อผู้เกี่ยวข้องมีจำนวนมากและอยู่ในหลายระดับ การระบุว่าใครควรรับผิดทางกฎหมายจึงเป็นเรื่องซับซ้อน และอาจนำไปสู่ภาวะที่ไม่มีบุคคลหรือรัฐใดรับผิดอย่างเต็มที่

ดังนั้นการสังหารแบบเจาะจงเป้าหมาย สงครามโดรน และสงครามตัวแทนจึงไม่เพียงสะท้อนความก้าวหน้าทางทหาร แต่สะท้อนการลดทอนความรับผิดในเชิงโครงสร้าง เทคโนโลยีทำให้รัฐใช้กำลังได้แม่นยำ รวดเร็ว และห่างไกลมากขึ้น แต่ระบบกฎหมายยังไม่สามารถพัฒนากลไกการตรวจสอบ ความโปร่งใส และความรับผิดให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ส่งผลให้ช่องว่างระหว่างความสามารถในการใช้กำลังกับความสามารถในการควบคุมการใช้กำลังขยายกว้างขึ้นอย่างต่อเนื่อง

3. โครงสร้างอำนาจระหว่างประเทศกับข้อจำกัดของการบังคับใช้กฎหมาย

จากผลการวิจัยข้อที่ 3 ซึ่งพบว่า ศาลอาญาระหว่างประเทศ คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ และหลักความรับผิดของรัฐเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง สามารถอภิปรายได้ว่า ปัญหาหลักของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศมิได้อยู่เพียงที่การกำหนดหลักเกณฑ์ แต่รวมถึงการขาดกลไกบังคับใช้ที่เป็นอิสระและมีอำนาจเหนือรัฐอย่างแท้จริง

ศาลอาญาระหว่างประเทศมีบทบาทสำคัญในการดำเนินคดีต่อบุคคลที่กระทำอาชญากรรมสงครามและอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ แต่เขตอำนาจของศาลยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางกฎหมายและความร่วมมือของรัฐ ศาลไม่มีหน่วยงานบังคับใช้ของตนเองและต้องพึ่งรัฐในการจับกุม ส่งตัวผู้ต้องหา และรวบรวมพยานหลักฐาน เมื่อผู้ถูกกล่าวหาเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีอำนาจหรือได้รับการคุ้มครองจากพันธมิตร การดำเนินคดีย่อมเผชิญอุปสรรคทั้งทางกฎหมายและการเมือง (International Criminal Court, n.d.)

ข้อจำกัดดังกล่าวทำให้ศาลอาญาระหว่างประเทศถูกวิพากษ์ว่าไม่สามารถดำเนินการได้อย่างสม่ำเสมอ การดำเนินคดีบางกรณีเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ขณะที่กรณีที่เกี่ยวข้องกับรัฐมหาอำนาจหรือพันธมิตรกลับล่าช้าหรือไม่สามารถเข้าสู่กระบวนการได้ ปัญหาจึงมิได้อยู่ที่ศาลขาดหลักกฎหมาย แต่เกิดจากการที่อำนาจของศาลถูกกำหนดไว้ภายในโครงสร้างที่รัฐยังคงเป็นผู้ควบคุมความร่วมมือและการบังคับใช้

คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติก็มีข้อจำกัดจากสิทธิยับยั้งของสมาชิกถาวรทั้งห้า เมื่อความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของรัฐมหาอำนาจ การออกมาตรการที่มีผลผูกพันอาจถูกขัดขวาง แม้ว่าจะมีข้อกล่าวหาเกี่ยวกับการละเมิดกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศอย่างร้ายแรงก็ตาม ผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์จึงมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมากกว่าความร้ายแรงของการละเมิดในบางกรณี (United Nations Human Rights Council, 2024)

ข้อจำกัดของคณะมนตรีความมั่นคงสะท้อนความย้อนแย้งของระบบระหว่างประเทศ กล่าวคือ องค์กรที่มีหน้าที่รักษาสันติภาพและความมั่นคงกลับถูกออกแบบให้รัฐมหาอำนาจมีอำนาจขัดขวางการดำเนินการ เมื่อสมาชิกถาวรหรือพันธมิตรของสมาชิกถาวรเกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง กลไกที่ควรทำหน้าที่ตรวจสอบจึงอาจตกอยู่ภายใต้ผลประโยชน์ทางการเมืองของรัฐผู้มีอำนาจ

ในส่วนของหลักความรับผิดของรัฐ แม้กฎหมายกำหนดให้รัฐต้องรับผิดเมื่อมีการกระทำที่ละเมิดพันธกรณีระหว่างประเทศ แต่การบังคับให้รัฐยุติการกระทำ ชดใช้ความเสียหาย หรือรับประกันว่าจะไม่กระทำซ้ำยังต้องอาศัยแรงกดดันทางการทูต เศรษฐกิจ และการเมือง การไม่มีองค์กรส่วนกลางที่สามารถบังคับรัฐได้โดยตรงทำให้ความรับผิดขึ้นอยู่กับดุลอำนาจและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นอย่างมาก

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดสัจนิยมซึ่งมองว่า กฎหมายระหว่างประเทศทำงานภายใต้โครงสร้างที่รัฐยังเป็นผู้แสดงหลัก และรัฐที่มีอำนาจมากกว่าย่อมสามารถจำกัดผลกระทบของกฎหมายต่อการกระทำของตนได้

มากกว่า (Mearsheimer, 2001) ในสถานการณ์ดังกล่าว กฎหมายอาจถูกใช้เพื่อประเมินหรือวิพากษ์การกระทำของรัฐ แต่ไม่สามารถรับประกันได้ว่าจะมีการลงโทษหรือบังคับใช้กับรัฐทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน

การบังคับใช้แบบเลือกปฏิบัติส่งผลกระทบโดยตรงต่อความน่าเชื่อถือของกฎหมาย หากการละเมิดที่มีลักษณะใกล้เคียงกันได้รับการตอบสนองต่างกันตามสถานะทางอำนาจของผู้กระทำ รัฐและผู้แสดงอื่นย่อมรับรู้ว่าความเสี่ยงจากการละเมิดไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวบทกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับพันธมิตร อำนาจทางการเมือง และความสามารถในการหลีกเลี่ยงการตรวจสอบด้วย

ผลที่เกิดขึ้นคือวัฒนธรรมของการไม่ต้องรับผิด ซึ่งผู้กระทำอาจคาดการณ์ได้ว่ากลไกทางกฎหมายไม่สามารถดำเนินการกับตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภาวะดังกล่าวไม่เพียงกระทบต่อการลงโทษภายหลังการละเมิด แต่ยังลดผลเชิงป้องปรามของกฎหมาย และเพิ่มโอกาสที่การละเมิดจะเกิดขึ้นซ้ำ (Alston, 2010)

โดยสรุป การอภิปรายผลทั้งสามข้อชี้ว่า ข้อจำกัดของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในสงครามสมัยใหม่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสามปัจจัย ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงของลักษณะสงคราม ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางทหาร และโครงสร้างอำนาจที่ไม่สมดุลในระบบระหว่างประเทศ กฎหมายยังคงมีความสำคัญในการกำหนดมาตรฐานและสร้างภาษาสำหรับประเมินความชอบธรรมของการใช้กำลัง แต่ความสามารถในการคุ้มครองพลเรือนและกำหนดความรับผิดยังถูกจำกัดจากการตีความที่ยืดหยุ่น ความไม่โปร่งใสของปฏิบัติการ และกลไกการบังคับใช้ที่ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ของรัฐ

สรุป

บทความนี้ได้วิเคราะห์ข้อจำกัดของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในบริบทของสงครามสมัยใหม่ โดยชี้ให้เห็นว่าปัญหาไม่ได้อยู่เพียงที่ตัวบทกฎหมาย หากแต่เกิดจาก “ความไม่สอดคล้องระหว่างกฎหมายกับสภาพความเป็นจริงของสงคราม” ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและซับซ้อนยิ่งขึ้น

ในเชิงโครงสร้าง สงครามสมัยใหม่มีลักษณะไม่สมมาตร มีผู้แสดงที่ไม่ใช่รัฐ และเกิดขึ้นในพื้นที่เมืองหรือพื้นที่พลเรือน ส่งผลให้หลักพื้นฐานของ กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ เช่น การแยกแยะและ ความได้สัดส่วนซึ่งตั้งอยู่บนการแบ่งแยกที่ชัดเจน กลับไม่สามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ เส้นแบ่งระหว่างพลเรือนกับนักรบถูกทำให้เลือนราง ขณะที่การประเมินความได้สัดส่วนกลายเป็นกระบวนการที่คลุมเครือและเปิดช่องให้รัฐตีความตามผลประโยชน์ของตน

ในเชิงปฏิบัติการ ปรากฏการณ์สังหารแบบเจาะจงและสงครามโดรน ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการใช้กำลัง โดยเฉพาะการสังหารจากระยะไกลที่ลดทอนความรับผิดทางศีลธรรมและกฎหมาย ขณะที่สงครามตัวแทน ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการหลีกเลี่ยงความรับผิด โดยอาศัยความคลุมเครือของ

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มติดอาวุธ ส่งผลให้เกิดภาวะ “การกระจายความรับผิด” และท้ายที่สุดนำไปสู่การล่มสลายของกลไกความรับผิดในระบบกฎหมายระหว่างประเทศ

ในระดับสถาบัน กลไกการบังคับใช้กฎหมาย เช่น ศาลอาญาระหว่างประเทศ (ICC) และคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (UNSC) เผชิญกับข้อจำกัดจากโครงสร้างอำนาจของระบบระหว่างประเทศ โดยเฉพาะปัญหาอำนาจยับยั้ง(Veto power) และการบังคับใช้แบบเลือกปฏิบัติ (Selective enforcement) ซึ่งส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมของการไม่ต้องรับผิดอย่างต่อเนื่อง แม้กฎหมายจะมีอยู่และมีความชอบธรรมในเชิงบรรทัดฐาน แต่กลับไม่สามารถถูกนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ เมื่อพิจารณาไปข้างหน้า แนวโน้มของสงครามที่เกี่ยวข้องกับปัญญาประดิษฐ์ อาวุธอัตโนมัติ และสงครามไซเบอร์ ยิ่งทำให้ปัญหาดังกล่าวทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากเทคโนโลยีเหล่านี้ลดบทบาทของมนุษย์ในการตัดสินใจใช้กำลัง และทำให้การกำหนดความรับผิดทางกฎหมายยิ่งยากขึ้น ส่งผลให้ กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ เผชิญกับความท้าทายที่ลึกซึ้งยิ่งกว่าเดิม

เอกสารอ้างอิง

Alston, P. (2010). Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Study on targeted killings (A/HRC/14/24/Add.6). United Nations Human Rights Council. https://digitallibrary.un.org/record/685887

Cohen, A., & Zlotogorski, D. (2021). Proportionality in international humanitarian law: Consequences, precautions, and procedures. Oxford University Press.

Dinstein, Y. (2022). The conduct of hostilities under the law of international armed conflict (4th ed.). Cambridge University Press.

Gillard, E.-C. (2018). Proportionality in the conduct of hostilities: The incidental harm side of the assessment. Chatham House. https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/research/2018-12-10-proportionality-conduct-hostilities-incidental-harm-gillard-final.pdf

Henckaerts, J.-M., & Doswald-Beck, L. (Eds.). (2005). Customary international humanitarian law (Vol. 1: Rules). Cambridge University Press.

International Committee of the Red Cross. (2005). Customary international humanitarian law database. https://กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ -databases.icrc.org

International Committee of the Red Cross. (2009). Interpretive guidance on the notion of direct participation in hostilities under international humanitarian law. https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc-002-0990.pdf

International Criminal Court. (n.d.). Situation in the State of Palestine. https://www.icc-cpi.int/palestine

International Court of Justice. (2024). Legal consequences arising from the policies and practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem (Advisory Opinion, 19 July 2024). https://www.icj-cij.org

John-Hopkins, M. (2010). Regulating the conduct of urban warfare: Lessons from contemporary asymmetric armed conflicts. International Review of the Red Cross, 92(878), 469–493. https://doi.org/10.1017/S1816383110000500

Melzer, N. (2008). Targeted killing in international law. Oxford University Press.

Nijs, M. (2020). Humanizing siege warfare: Applying the principle of proportionality to sieges. International Review of the Red Cross. https://international-review.icrc.org/sites/default/files/reviews-pdf/2021-12/applying-principle-of-proportionality-to-sieges-914.pdf

Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the protection of victims of international armed conflicts (Protocol I), June 8, 1977. https://กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ -databases.icrc.org

U.S. Department of Defense. (2023). Department of Defense law of war manual (Updated July 2023). https://media.defense.gov/2023/Jul/31/2003271432/-1/-1/0/DOD-LAW-OF-WAR-MANUAL-JUNE-2015-UPDATED-JULY%202023.PDF

United Nations Human Rights Council. (2024). Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel (A/HRC/56/26). https://www.ohchr.org